Litteratur

K. Viets: Die Milben des Süsswassers und des Meeres. Hydrachnellae und Halacaridae (Acari). Zweiter und dritter Teil: Katalog und Nomenklator. 870 sid., 140 textfig. Gustav Fischer Verlag. Jena 1956. Pris inb. DM 94.

Första delen av detta betydande arbete, ganska enastående i den zoologiska litteraturen, har tidigare anmälts i denna tidskrift. I och med andra och tredje delarna föreligger det nu färdigt. Enligt Viets' egna ord i inledningen är katalogens uppgift att sammanställa allt, som hittills publicerats om de båda acaridgruppernas taxonomi och nomenklatur, nämligen:

»1. Regelmässig in der Nomenklatur, also so, wie es die 'Internat. Regeln der Zoologischen Nomenklatur' vorschreiben, mit dem Ziel möglichster 'Eindeutigkeit, Einheitlichkeit, Beständigkeit'.»

»2. Vollständig hinsichtlich der bislang bekannten Genera, Subgenera, Species und Subspecies der höheren Kategorien.»

»3. Taxonomisch gegliedert nach Verwandtschaftsverhältnissen, soweit solche erkennbar und erkannt sind, also nach einem natürlichen System.»

»4. Mit Angabe des Geno- und Subgenotypus.»

»5. Mit kritischen Angaben über Synonyme und Homonyme.»

»6. Mit Anführung der übrigen, wichtigeren, besonders neueren Literatur, soweit diese vor allem betrifft taxonomische Ergänzungen, Abbildungen, kritische Bemerkungen, Zusätze zu den Diagnosen, Angaben über Verbreitung usw.»

»7. Mit Angaben über Geschlecht der Arten und über die bislang bekanntgewordenen Entwicklungsstadien.»

»8. Mit Hinzufügung der Verbreitung der Arten und Unterarten. Im Synonymie-Abschnitt konnte nicht jede Erwähnung einer Art und nicht jede faunistische Liste zitiert werden, eine nahezu unmögliche Aufgabe und zudem unnötige Belastung für einen Katalog, der dies nicht als Hauptaufgabe hat. Zudem sind rein faunistische Angaben in der Regel wenig erfolgreich nachzuprüfen, da das ihnen zugrunde liegende Material i. a. nicht erhalten zu sein pflegt und mehr als Artnamen und Fundortbezeichnungen vielfach nicht vorhanden liegen.» — Som beteckning för länderna vid utbredningsangivelsen användas de för motorfordon internationellt brukliga bokstäverna (exempelvis för Sverige S).

»9. Mit Angabe der Typus-Nummer der von Viets aufgestellten Arten und Unterarten aus dessen Sammlung und mit K. O. V. gleichfalls die Typen von Kurt O. Viets.»

Tack vare hänvisning till den tidigare utkomna första delen, bibliografin, ha citaten i synonymilistorna kunnat göras kortfattade men trots detta fullständiga och överskådliga genom förkortad uppgift om synonymer, författare, år, sida, textfigur, tavla, tavelfigur, kön och utvecklingsstadium i kronologisk följd.

Många artnamn, begagnade av äldre auktorer vid deras beskrivningar, äro naturligtvis *nomina nuda*. Även dessa ha emellertid upptagits i katalogen för att göra den fullständig men äro i allmänhet tryckta med petit. Inom släkten och undersläkten äro arterna ordnade i bokstavsföljd och därför lätta att hitta. Arbetet tar hänsyn till litteraturen till och med 1953 men innehåller i slutet som ett tillägg till den tidigare utgivna bibliografin även under 1954 och början av 1955 utkommen litteratur.

Bokens tredje del, »Nomenklator», är uppdelad på fyra avsnitt: 1. Namnen på överfamiljer, familjer och underfamiljer. 2. Namnen på släkten och under-

släkten. 3. Namnen på arter och underarter. 4. Anmärkningar om oriktiga namnbildningar. I andra avsnittet äro dessutom alla arterna noterade under respektive släkten och undersläkten. Tredje avsnittet, art- och underartlistan, är mycket värdefull, bl. a. till ovärderlig hjälp vid uppsökande av synonymer.

Viets' Die Milben des Süsswassers und des Meeres är ett epokgörande arbete och en enastående arbetsprestation. Vad författandet måste ha betytt i trägna arbetstimmar kan anmälaren av egen erfarenhet intyga, då han för eget behov uppgjort en i viss mån liknande katalog jämte tillhörande ikonotek. Det är ett beundransvärt standardverk, som i alla tider kommer att bli oumbärligt och som kännetecknas av den minutiösa noggrannhet och ingående kännedom om ämnet, som karakteriserar alla Viets' arbeten.

O. Lundblad.

Taxonomist's Glossary of Genitalia in Insects. Edited by S. L. TUXEN. 284 sid., 215 textfig. Copenhagen 1956. Ejnar Munksgaard. Pris. inb. danska kr. 60:—.

I inledningen till detta verk nämner dr Tuxen, att han vid den internationella entomologkongressen i Amsterdam 1951 föreslog att man borde sammanställa en översikt av insekternas yttre genitalorgan. Detta var en god idé, och den upptogs också välvilligt av deltagarna i kongressen. Vid utarbetandet beslöts emellertid, att begränsningen »yttre» skulle slopas, och att de olika författarna även finge medtaga så mycket om de inre organen, som de ansåge lämpligt.

I det skick boken nu föreligger, bör den ha sin givna publik bland systematiskt arbetande entomologer. Den inledes med en lista på förkortningar av de termer, som begagnats vid figurförklaringarna, varefter följer arbetets första del, nämligen beskrivningen av de olika ordningarnas genitalorgan, vilka behandlats av ej mindre än 30 medarbetare. Vissa författare äro mycket utförliga, andra mera kortfattade, men härvid är ju också att märka, att byggnaden är ytterst varierande och ibland mycket komplicerad, vilket senare förhållande nödvändiggör en mera detaljerad beskrivning. Arbetets andra del utgöres av en ordlista på 107 sidor med namnförklaringar och synonymer.

En icke-entomolog undrar naturligtvis om det kan vara nödvändigt att använda en så oerhört rik namnflora på de olika delar, som sammansätta insekternas genitalorgan. Anledningen är emellertid, att forskarna på detta område i stor utsträckning skapat egna beteckningar, men också att homologierna ännu icke på långt när äro utredda. Det kommer givetvis att dröja mycket länge innan en mera enhetlig nomenklatur, grundad på verklig homologi, kan genomföras; man får ju hoppas att detta åtminstone i vissa fall kan lyckas. Särskilt så länge detta ej skett, är det ytterst värdefullt att ha fått den utförliga förteckning på de talrika termerna och förklaring på desamma, som nu bjudes. Taxonomist's Glossary ger en utmärkt översikt av frågans nuvarande läge.

O. Lundblad.

AUGUST THIENEMANN: Leben und Umwelt. Vom Gesamthaushalt der Natur. Rowohlts deutsche Enzyklopädie. Rowohlt Verlag. Hamburg 1956. 153 sid. Pris DM 1.90.

Åter har ett arbete utkommit av denne flitige författare. Thienemann är framför allt bekant som limnolog med världsrykte. Han började emellertid sin vetenskapliga bana med en disputation om trichopterpuppans biologi och har även sedan fortsatt att ägna sig åt entomologiska studier; det kan t. ex. erinras om hans utomordentligt omfattande undersökningar över chironomiderna. Men Thienemann är en naturforskare med omfattande intressen och med stark filosofisk och idéhistorisk inriktning. Det räcker att här hänvisa till hans synnerligen intressanta

habilitationsskrift »Die Stufenfolge der Dinge, der Versuch eines natürlichen Systems der Naturkörper aus dem achtzehnten Jahrhundert», vilken utkom 1909.

Om det rika innehållet i den nu utkomna volymen kunna kapitelrubrikerna ge en antydan: Unser Bild der lebenden Natur. Lebensgemeinschaft und Lebensraum. Die Bedeutung des Zeitfaktors für die Besiedelung extremer Lebensstätten. Führt die Tierwelt wirklich einen Vertilgungskrieg gegen die Pflanzenwelt? Pflanze und Tier im Hohen Norden, ein produktionsbiologisches Problem. Der Produktionsbegriff in der Biologie. Vom Wesen der Ökologie. Grundzüge einer allgemeinen Ökologie.

De frågor, som behandlas, äro av stort allmänt intresse, alltså av vikt även för en entomolog. Det är klart att Thienemann såsom limnolog i stor utsträckning tar sina exempel från detta sitt egentliga arbetsfält. Varje ekolog borde ta del av innehållet i den visserligen till det yttre omfånget lilla men mycket innehållsrika och tätskrivna boken, som avslutas med förklaring av fackuttrycken, ett namn- och sakregister och en värdefull litteraturförteckning. Ekologi är ju enligt Haeckels definition vetenskapen om organismernas förhållande till varandra och till omvärlden, men kan också definieras som vetenskapen om naturens hushållning i sin helhet. Om ekologi i denna senare, vidsträcktare omfattning handlar Thienemanns bok.

Det är många problem av principiell natur, som avhandlas: de båda biocenotiska grundsatserna — vartill österrikaren Franz för ett par år sedan lagt en tredje —, betydelsen av den forna nedisningens maximala gräns samt av tidsfaktorn för förklaringen av subterranfaunans utbredning och för utbredningen av faunan såväl i Alperna som i Norden, orsaken till djupsjöfaunans fattigdom även i tropiska områden, orsaken till den oväntat rika viltförekomsten i arktiska trakter i anslutning till en teori av Torild Wulff samt till myggplågan i Lappland m. m.

Thienemann har många gånger besökt vårt land, han är väl insatt i svenska förhållanden och en stor beundrare av den lappländska naturen och fjällvärlden. En antydan härom lämnar redan bokens omslagsvinjett, där man ser en vandrande renhjord mot bakgrunden av en sjö och ett bergsparti påminnande om den bekanta Lapporten — samt en anfallande jättemygga.

På den allmänna ekologiens och biocenetikens mera intrikata frågor kan jag av brist på utrymme ej ingå. Må det vara nog att till sist varmt rekommendera boken till eget studium och begrundande.

O. Lundblad.

J. Paclt: Biologie der primär flügellosen Insekten. 258 sid., 138 textbilder. Fischer Verlag. Jena 1956. Pris i linneband DM 27.

Endast ett fåtal forskare ha ägnat sig åt studiet av den svenska apterygotfaunan; blott Agrell, Schött, Tullberg, Wahlgren och Ågren förtjäna att här nämnas. För den, som tänker sätta sig in i gruppen, bör Paclts arbete kunna bli en välkommen orientering. Till gruppen räknas ordningarna *Collembola, Protura, Diplura* och *Thysanura.*

Paclts arbete innehåller åtskilligt utöver vad titeln anger, nämligen en översikt av apterygoternas härstamning och system samt en rätt utförlig framställning av morfologin och anatomin. Uppfattningen huruvida apterygoternas vinglöshet är att anse som ursprunglig eller ej har växlat, men man synes nu allmänt betrakta gruppen såsom i det avseendet primitiv.

Vad den postembryonala utvecklingen angår, kunna två typer urskiljas, ej tre, som tidigare antagits, nämligen den protomorfa hos collemboler, diplurer och thysanurer, den anamorfa hos proturer. Den förra utmärkes därav, att ingen förökning av antalet kroppssegment förekommer, däremot hudömsning hos imagon. Hos den senare sker en ökning av antalet segment, däremot ingen hudömsning. Då utvecklingsstadierna hos apterygoterna icke äga några specifika larvala organ, böra de ej kallas larver utan nymfer.

I efterföljande avsnitt behandlar författaren fysiologin, såsom andningen och blodomloppet samt ventraltubens och coxalblåsornas betydelse i samband härmed. Genom Ruppels undersökningar visades 1953 att ventraltuben ombesörjer ungefär en tredjedel av andningen. Hos vissa former, t. ex. *Sminthurus*, bildar tuben två skilda, rörformiga armar, som kan sträckas ut till en längd, som är lika med själva djurets. Förf. övergår sedan till att behandla matsmältningen, exkretionen, sekretionen, reflexerna, den fysiologiska funktionen hos vissa organ, tillväxt och regeneration samt fortplantning. Egendomlig är den hos vissa collemboler uppträdande, mycket kraftiga reflexblödningen, som förekommer vid vissa retningar. Ett intressant förhållande hos en del collemboler är lysförmågan, vilken emanerar från fettkroppen.

I nästa kapitel beröras de olika parningsställningarna och det mycket egendomliga sätt, på vilket sperman överföres hos *Machilis*. Hos *Orchesella* avsättes den långskaftade spermatoforen ungefär på samma sätt, som undertecknad beskrivit hos vissa vattenkvalster av släktet *Arrenurus* (jfr Zeitschr. Morph. u. Ökol. der Tiere, XV: 4, 1929). Även massuppträdande, födans beskaffenhet samt myrmeko- och termitofilin behandlas, slutligen också rovgirigheten (*Campodea, Iapyx* m. fl.) samt apterygoternas fiender och sjukdomar.

Arbetet avslutas med en kort översikt av den geografiska utbredningen, apterygoterna som skadedjur på växtodlingar samt deras betydelse för ämnesomsättningen i marken. En kort bestämningstabell för de olika familjerna följer.

Synnerligen värdefull är den i bokens slut befintliga litteraturförteckningen och det goda registret över termer, namn och författare. Litteraturförteckningen upptar ej mindre än 86 sidor och förefaller vara en fullständig lista över den hittills publicerade apterygotlitteraturen. Dessutom finnes en särskild förteckning på tidskrifter, expeditionsverk och festskrifter, vilket allt torde i ovanligt hög grad göra boken till ett utomordentligt hjälpmedel för den, som tänker fördjupa sig i studiet av denna hos oss rätt försummade djurgrupp.

O. Lundblad.

VICTOR HANSEN: Biller XVIII. Barkbiller, med et biologisk afsnit ved B. Beier Petersen. Danmarks Fauna, Bd. 62. 196 sid., 94 bilder. G. E. C. Gads Forlag, København 1956. 15 danska kronor.

Med »Barkbillerne» är alla danska skalbaggsfamiljer behandlade i »Danmarks Fauna» och den ståtliga raden skalbaggsdelar av Victor Hansen ändad. Dock utlovar förf. i förordet ett avslutande band, som kommer att innehålla bestämningsnycklar för familjerna, för såväl imagines som larver, samt avsnitt om morfologi, systematik, förekomst, insamling, preparation m. m. Kanske vågar man hoppas, att de mindre utförliga och delvis föråldrade banden i serien om knäppare, praktbaggar och långhorningar även skall få sin omarbetning av Victor Hansen och, beträffande larverna, av Sven Gisle Larsson.

Danmark är ju inget skogsland, och därför finns där relativt få barkborrar. Blott 56 arter är hittills kända, medan vi i Sverige har ett 80-tal arter. Många av våra mycket allmänna, för skogen mer eller mindre skadliga former räknas i Danmark som sällsyntheter, såsom t. ex. *Scolytus ratzeburgi* Janson, *Blastophagus minor* Hartig, *Polygraphus poligraphus* L., *Pityogenes 4-dens* Hartig, *Orthotomicus proximus* Eichh. Till detta förhållande har naturligtvis bidragit den omsorgsfulla vård som sedan lång tid tillbaka ägnats de danska skogsbestånden. Bland arter med skoglig betydelse kan nämnas *Dendroctonus micans* Kug., som under senare år uppträtt som en svår skadegörare på sitkagran och äventyrat odlingen av detta värdefulla amerikanska trädslag.

Bandet om »barkbillerne» är minst lika bra som alla de föregående av Victor Hansen. Mera behöver knappast sägas för att man skall veta, att innehållet är det bästa tänkbara. Särskilt vill anmälaren fästa uppmärksamheten på att förf. för vissa arter tagit med en del goda kriterier, som saknas i andra bestämnings-

arbeten. Så skiljes t. ex. *Orthotomicus*-arterna lätt på antennklubbans utseende samt *Xyleborus saxeseni* Ratz. och *monographus* Fabr. på skutellen och de sekundära könskaraktärerna. Tvivelaktiga arter har indragits, såsom *Scolytus triarmatus* Egg. under *scolytus* Fabr., *Crypturgus danicus* Egg. och *maulei* Roubal under *pusillus* Gyll. Värdefull är förf:s utredning i Entom. Meddel. Bd. XXVII, h. 3–5, 1955–56, om *Hylastes*- och *Trypophloeus*-arterna, vilken resulterat i utförliga bestämningstabeller i »Danmarks Fauna» för dessa svåra släkten.

Bandet avslutas med ett innehållsrikt biologiskt och skogsentomologiskt avsnitt, som författats av B. Beier Petersen och som bland annat meddelar de nyaste rönen om för skogen farliga barkborrarters uppträdande och bekämpning.

Thure Palm.

A. Horion: Faunistik der mitteleuropäischen Käfer. Band V (Heteromera). Entomologische Arbeiten aus dem Museum G. Frey. München 1956. — 336 sidor, 6 planscher.

I Horions välbekanta »Faunistik»-serie utkom i slutet av sommaren 1956 femte bandet, som omfattar familjegruppen *Heteromera*. Förf. påpekar i förordet, att många heteromerer anses som sällsyntheter i Mellaneuropa. De har blott sparsamt insamlats, vilket sannolikt till stor del beror på att deras biologi varit föga känd. Därför har förf. bemödat sig om att för de olika arterna ta med tillförlitliga biologiska uppgifter, ehuru detta, såsom han framhåller, egentligen faller utom ramen för en faunistisk framställning. För de nordiska koleopterologerna kommer helt visst just det som sägs om arternas biologi att vara särskilt välkommet och värdefullt. Heteromererna är ju för de flesta populära insamlingsobjekt.

De största förändringarna i fråga om arter visar familjen *Mordellidae*, som sedan två årtionden varit föremål för en grundlig revision av Karl Ermisch i Leipzig. Denne framstående specialist svarar för sammanställningen av hithörande arter och har också utarbetat noggranna och utförliga bestämningstabeller för de största släktena. Dessa ingår i bandet. Medan Reitter 1911 upptar omkring 50 arter mordellider för Mellaneuropa, har artantalet genom Ermischs undersökningar stigit till det dubbla. Även nordiska mordellider, för vilka bestämningstabellerna kan användas, torde vara i behov av revision efter de nya rönen inom forskningsområdet.

Det femte bandet är i övrigt likt de föregående och bjuder alla av ämnet intresserade en ytterst stimulerande och nyttig läsning. Några inadvertenser rörande svenska förhållanden bör kanske påpekas. — På sid. 151 anges Gotska Sandöns areal vara 3,6 hektar[1] — i stället för 3 600 hektar — varigenom uppgiften om de 1 300 insektarterna och de många rariteterna på ön för en läsare ej framstår fullt så fantastisk. — *Vincenzellus ruficollis* Panz. (*viridipennis* Latr.) säges vara funnen på Gotska Sandön, som beror på felläsning av nordiska skalbaggskatalogens (1939) »Södermanland». Ej heller där torde arten emellertid förekomma, men väl på Öland. — *Anthicus hispidus* Rossi uppgives från Bohuslän efter katalogen, vilket också är misstag. Däremot är arten med säkerhet anträffad i Blekinge och på Öland. — Förf. betecknar *Nacerda melanura* L. som halobiont. Hos oss är arten någon gång även tagen inne i landet (Värmland och Östergötland vid Hästholmen), men det kan ju tänkas, att dessa exemplar »importerats» från havskusten. — Citaten ur anmälarens avhandling »Die Holz- und Rindenkäfer der nordschwedischen Laubbäume» blir vad angår vissa arters värdträd och levnadssätt i Sverige ibland ofullständiga och vilseledande. I Norrland finns endast ett fåtal lövträd, som de kan leva i; längre söderut kanske de tagits också i andra och har i dessa måhända ett något avvikande eller mera karakteristiskt levnadssätt.

Thure Palm.

[1] Misstaget är förklarligt, emedan Jansson i sin bok om öns fauna (1925, sid. 7) betecknar arealen 3,601 hektar, som kan missförstås.